

А.С. ТЕМИРГАЛИЕВА,¹

докторант.

Б.Н. ИСАБЕКОВ,¹

э.ғ.д., профессор.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті¹

ШЫҒЫС-ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫНДАҒЫ КӘСІПКЕРЛІКТЕГІ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ҮРДІСТЕРДІ БАСҚАРУ ТЕТІКТЕРІН ТАЛДАУ

Андатпа

Мақалада басқару тетіктері және олардың инновациялық үрдістерге әсерін зерттеу мәселелеріне қатысты шетелдік және отандық әдебиеттеріне талдау жүргізілді. Авторлар кәсіпкерліктегі инновациялық үдерістерді басқару тетігінің негізгі мәселелерін анықтады, аймақтың кәсіпкерлігіндегі инновациялық үдерісті басқару бойынша ұсынымдар беріледі. Қазіргі кезеңде кәсіпорындардың инновациялық дамуына көп көңіл бөлінуі керек. Аймақтың кәсіпкерліктегі инновациялық үрдістерді басқаруды зерттеу аса өзекті болып отыр. Инновациялық үрдістердің жұмыс істеуі басқару тетіктерін қалыптастыруды талап етеді. Бұл тетіктер кәсіпорындарды дамудың жаңа деңгейіне шығуға мүмкіндік береді: бәсекеге қабілетті өнімдер мен қызметтерді шығару, сыртқы нарыққа шығу. Инновациялық үрдістердің жұмыс істеуі басқару тетіктерін қалыптастыруды талап етеді. Бұл тетіктер кәсіпорындарды дамудың жаңа деңгейіне шығуға мүмкіндік береді: бәсекеге қабілетті өнімдер мен қызметтерді шығару, сыртқы нарыққа шығу. Инновациялық үрдістерді басқару тетігі – бұл қажетті нәтижелерді алу үшін экономикалық ортаға әсер етудің нысандары мен әдістерін үйлестіру. Берілген жұмыста отандық және шетелдік әдебиеттерге сүйене отырып, инновациялық үрдістерді басқару тетіктерінің негізгі элементтеріне жүйелеу жүргізілді. Автордың ұсынған кәсіпкерліктегі инновациялық үрдістерді басқару тетіктері аймақтың басым мақсаттары мен міндеттерін шешуге, оның бәсекеге қабілеттілігін арттыруға және өңіраралық және халықаралық нарықтарға кіруге ықпал етеді.

Тірек сөздер: кәсіпкерлік, инновациялық үрдіс, басқару тетіктері, инновациялық қызмет, бәсекеге қабілеттілік, аймақ.

Мемлекет басшысы Н.Ә. Назарбаевтың нақты міндеттерін орындау «Қазақстанның үшінші модернизациясы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» жыл сайынғы жолдауында экономиканы тездетілген технологиялық модернизациялауға мүмкіндік береді, ол университеттердің негізінде ғылыми және инновациялық әлеуетін дамытусыз мүмкін емес. Екіншіден, ол өсудің жаңа драйверлерін жасайды [1].

Жаһандану жағдайында еліміздің бәсекеге қабілеттілігі ұлттық экономиканың жаңа технологияларын дамыту және енгізу қабілеттілігімен анықталады.

Инновациялық үрдістердің жұмыс істеуі басқару тетіктерін қалыптастыруды талап етеді. Бұл тетіктер кәсіпорындарды дамудың жаңа деңгейіне шығуға мүмкіндік береді: бәсекеге қабілетті өнімдер мен қызметтерді шығару, сыртқы нарыққа шығу. Инновациялық үрдістерді басқару тетігі – бұл қажетті нәтижелерді алу үшін экономикалық ортаға әсер етудің нысандары мен әдістерін үйлестіру. Басқару әдіснамасы тұрғысынан алғанда, мынадай негізгі бағыттарды қарастыруға болады: үрдістік, жүйелік, жағдайлық, инвестициялық, стратегиялық, кешендік және т.б.

Инновациялық орта өзінің дамуында ішкі ортаны құрайтын инновациялық үрдістер мен кәсіпорынның инновациялық даму циклына, сондай-ақ сыртқы ортаның негізгі элементтері болып табылатын ғылыми-зерттеу саласы, даму институттары, инновациялық дамудың негізгі катализаторларының бірі ретінде мемлекетке негізделген. Инновациялық саланың макроортасы ішкі және сыртқы микро құралдардың өзара іс-қимылының негізгі тетіктерін қалыптастыруға мүмкіндік беретін нормативтік және негізгі шекараларға ие. Осы орталар субъектілерінің өзара іс-қимылының негізгі көрсеткіштері өзара әрекеттесетін ресурстық ағындар арқылы көрсетілетін олардың қызметінің нәтижелерімен алмасу болып табылады. Бұл ресурстық ағындарға несиелер мен қарыздар, мемлекеттік субсидиялар түріндегі бюджет қаражаты кіреді, олар субъект даму бағдарламаларын іске асыру шеңберінде алады.

Қазақстандық инновациялық орта үшін ғылыми-зерттеу қызметінің нәтижелерін коммерцияландыру төменгі деңгейде. Бұл ғылыми саладағы экономикалық қатынастардың консерватизмнің жоғары дәрежесінде көрінетін тұрақты зерттеулердің экономикалық тиімділігінің төмен деңгейін көрсетеді. Бұл ғылыми-зерттеу қызметінің экономикалық тиімділігіне теріс әсерін тигізеді — салынған қаражаттардың қайтарымы аз. Инновацияны инновациялық үрдіспен тығыз байланыстырып қарастыру керек. Экономист ғалымдар ғылыми-техникалық жаңалықтары бар өнімдер мен технологияларды құру және тәжірибелік коммерцияландыруға байланысты инновациялық үрдісті зерттейді.

Аймақтың кәсіпкерліктегі инновациялық үрдістерді басқару тетігін зерттеу қазіргі кезеңде өзекті болып табылады, өйткені оның құрылуы және жұмыс істеуі кәсіпорындар мен аймақтарға тауарлар мен қызметтерді сату үшін жаңа нарықтарға шығуға және олардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға мүмкіндік береді.

Қазақстан Республикасының экономикасының инновациялық үрдістеріне әсер ететін бірқатар факторлар бар, олар:

- ♦ сыртқы нарықта табысты жұмыс істейтін салаларда технологияларды және технологиялық жабдықтарды ауыстыру;

- ♦ ғылыми-техникалық өнімдер нарығын зерттеу және ғылыми зерттеулердің нәтижелерін коммерцияландыру негізінде отандық ғылыми-зерттеу жұмыстарының нәтижелеріне сұранысты ынталандыру;

- ♦ зияткерлік меншік институтын дамыту.

Инновациялық үрдіс біртұтас біріктірілген тұтастықты қалыптастыратын өзара байланысты элементтерден тұрады. Ғалымдар инновациялық үрдісті кезеңдер бойынша анықтайды:

- ♦ жаңа өнімдерді дайындау және шығару, сондай-ақ оны тұтыну;

- ♦ нарықта коммерциялық табысқа әкелетін инновацияларды жүзеге асыру;

- ♦ «ұйымдастыру» жүйесі инновациялық үрдістегі барлық институционалдық субъектілерді қамтиды;

- ♦ «сыртқы орта» жүйесі осы жаңалықты жүзеге асыру үшін қажетті сыртқы өндіріс ресурстарының жиынтығын білдіреді.

Инновациялық үрдістер инвестициялық және экономикалық динамикамен тығыз байланыс орнатады. Инновацияларды енгізуді жетілдірудің ғылыми негіздемесі ұйымдардың белсенділігінің төмен деңгейін көрсетеді.

Инновациялық қызмет субъектілердің инновациялық белсенділігіне байланысты. Инновациялық қызмет — бұл инновацияларды дамыту мен насихаттау қарқындылығы. Ол бәсекелестік орта, өндіріс, ғылыми, ақпараттық және басқа да инфрақұрылымның даму деңгейі мен дәрежесіне, инновациялық қызметтің субъектілерін ынталандыруға және т.б. әсер етеді. Инновацияға кез-келген деңгейдегі әлеуметтік-экономикалық жүйенің инновациялық сезімталдығы, яғни инновацияны құрып, жаңа өнімдерге деген сұранысты қанағаттандыру қабілеті үлкен мәнге ие. Бұған көптеген факторлар әсер етеді: әлеуметтік, экономикалық және техникалық және т.б.

Инновациялық қызмет ғылыми-техникалық және инновациялық саясаттың экономикалық құралдарының кең ауқымын қамтиды. Инновациялық даму мемлекеттің бизнеспен өзара іс-әрекетінде болуы керек. Ең алдымен, ұйымдық-экономикалық тетіктердің инновациялық жаруы қажет:

- ♦ инновациялық кәсіпкерлік;

- ♦ инновациялық басқару тетігі;

- ♦ жоғары тәуекелді инновациялық жобаларды ұйымдастыру және қаржыландыру бойынша әлемдік тәжірибені қолдану;

- ♦ отандық инновацияларды кеден, салық, несиелік, сақтандыру және басқа да шаралар арқылы қорғау;

- ♦ инновациялық саланың заңнамалық қолдауын құру.

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасындағы инновациялық дамуға кедергі бірқатар теріс үрдістер. Оларға инфляциялық үрдістер мен ағымдағы қажеттіліктері үшін өндірушілердің бағдары және т.б., негізгі құралдарының тозуы, сонымен қатар, инновациялық тауарларды өндіру және жобалауда қызығушылықтың болмауын жатқызуға болады. Бұл жағдайда, ма-

ңызды рөл мемлекетте, себебі, барлық басқару деңгейлерінде отандық және шетелдік нарықта аумақтардың бәсекеге қабілеттілігін дамытуға ықпал ететін инновациялық өнімдерді әзірлеу және енгізуді ынталандыруы қажет. Әртүрлі елдерде мемлекет инновацияларды дамыту мәселелерінде тіпті өзін-өзі реттеу мүмкіндігіне қарамастан, жаңалық ашушыларды әртүрлі түрде қолдайды [6].

Аймақтың кәсіпкерліктегі инновациялық үрдістерді реттеу тетігі – қалаған нәтижелерді алу үшін аймақтық басқару органдарының экономикалық ортаға әсер ету формалары мен әдістерін үйлестіру.

Басқару тетігінің негізгі мақсаты тиімді инновациялық үрдісті қамтамасыз ету болып табылады. Экономикалық дамудың қазіргі кезеңінде инновация – кәсіпкерлік қызметтің ауқымы мен тиімділігін және компаниялардың бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ететін негізгі фактор [4].

Жұмыс істеудің толықтығы мен инновациялық ахуалды қалыптастыру үшін экономикалық басқару тетігі шағын ұйымдастырушылық-құқықтық нысандардың құрылуына және жұмыс істеуін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін аймақтық экономикалық инфрақұрылымға негізделуі керек:

- ♦ инновациялық бизнеске әсер ету үрдісін реттейтін өңірлік нормативтік-құқықтық база;
- ♦ әсер ету нысандары мен әдістерін жүзеге асыруға мүмкіндік беретін дамыған ұйымдық құрылымдар;
- ♦ экономикалық және инновациялық шешімдер қабылдауға қабілетті адам ресурстары;
- ♦ ақпараттық ресурстарды қалыптастыруды қоса алғанда, ақпараттық база және оларды басқару функцияларын жүзеге асыру үшін пайдалану;
- ♦ ақпараттық база негізінде ақпараттық ресурстарды қалыптастыру және оларды басқару қызметін іске асыруда қолдану;
- ♦ техникалық қамтамасыз ету негізінде енгізіліп жатқан жаңалықтар туралы қолайлы шешімдер қабылдауға мүмкіндік беру.

Ұйымдардағы инновациялық басқару тиімділігін коммерцияландыру және технологияларды беру арқылы шешу керек. Бірақ ғылымды бизнестен оқшаулауға байланысты технологияны дамыту нарықтың және өндірістің нақты қажеттіліктерін есепке алмастан жүзеге асады.

Мақалада басқару тетіктері және олардың инновациялық үрдістерге әсерін зерттеу мәселелеріне қатысты шетелдік және отандық әдебиеттеріне талдау жүргізілді. Авторлар кәсіпкерліктегі инновациялық үдерістерді басқару тетігінің негізгі мәселелерін анықтады, аймақтың кәсіпкерлігіндегі инновациялық үдерісті басқару бойынша ұсынымдар беріледі.

Қазіргі кезеңде кәсіпорындардың инновациялық дамуына көп көңіл бөлінуі керек. Аймақтың кәсіпкерліктегі инновациялық үрдістерді басқаруды зерттеу аса өзекті болып отыр. Инновациялық үрдістердің жұмыс істеуі басқару тетіктерін қалыптастыруды талап етеді. Бұл тетіктер кәсіпорындарды дамудың жаңа деңгейіне шығуға мүмкіндік береді: бәсекеге қабілетті өнімдер мен қызметтерді шығару, сыртқы нарыққа шығу.

Инновациялық үрдістердің жұмыс істеуі басқару тетіктерін қалыптастыруды талап етеді. Бұл тетіктер кәсіпорындарды дамудың жаңа деңгейіне шығуға мүмкіндік береді: бәсекеге қабілетті өнімдер мен қызметтерді шығару, сыртқы нарыққа шығу. Инновациялық үрдістерді басқару тетігі – бұл қажетті нәтижелерді алу үшін экономикалық ортаға әсер етудің нысандары мен әдістерін үйлестіру.

Берілген жұмыста отандық және шетелдік әдебиеттерге сүйене отырып, инновациялық үрдістерді басқару тетіктерінің негізгі элементтеріне жүйелеу жүргізілді.

Автордың ұсынған кәсіпкерліктегі инновациялық үрдістерді басқару тетіктері аймақтың басым мақсаттары мен міндеттерін шешуге, оның бәсекеге қабілеттілігін арттыруға және өңіраралық және халықаралық нарықтарға кіруге ықпал етеді.

Тірек сөздер: кәсіпкерлік, инновациялық үрдіс, басқару тетіктері, инновациялық қызмет, бәсекеге қабілеттілік, аймақ. Технологияларды коммерцияландыруға кедергі болып табылады:

- ♦ технологияларды коммерцияландыру саласындағы төмен белсенділік;
- ♦ зияткерлік меншік нарығының дамымауы.

Қазақстанда инновациялық дамудың объективті қажеттілігі – жаһандану және интеграция үрдісі. Ұйымдар үшін коммерцияландыру мәселелері нарыққа жаңа, білімге негізделген өнімдер мен технологияларды енгізу қажеттілігіне байланысты туындайды, өйткені бұл жағдайда олардың бәсекелестік артықшылықтарын неғұрлым нақты және ғылыми негізделген бағалау міндетті түрде туындайды. Бұл мәселелер, әсіресе инвестициялық және инновациялық саясатты қиылысу кезінде орналасқан ұйымдар үшін, әсіресе:

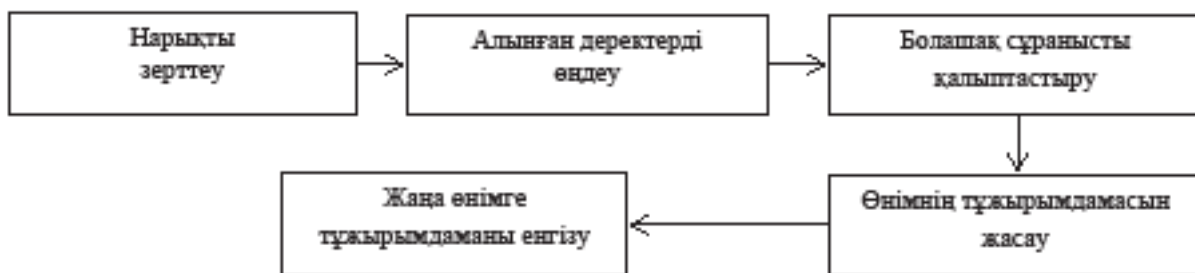
- ♦ бәсекелестік артықшылықтарды дамыту және жетілдіру қажеттілігі бар;
- ♦ ұйымның инвестициялық тартымдылығын төмендететін тәуекелмен қатар дамудың инновациялық сипаты бар [8].

Инновациялық қызметтің, соның ішінде өнертабыстың түпкі мақсаты пайда алу, коммерцияландыру мақсатында ғылыми-техникалық қызметтің нәтижелерін пайдалану болып табылады. Инновациялық дамудың ұйымдастырушылық-экономикалық тетігін қалыптастыру қазіргі уақытта субъектілер арасындағы өзара іс-қимылдың қажетті деңгейін қамтамасыз етпейтін тиісті инфрақұрылыммен қамтамасыз етіледі. Осылайша, технологияларды коммерцияландыру үрдістерінің ерекшеліктерін түсінуімізге болады, өйткені мемлекеттің қатысуының елеулі үлесінсіз қиындық тудырады. Бұл жағдайда біз қолдаудың экономикалық әдістерін айтып отырмыз.

Ғылыми ортада коммерцияландыру қажеттілігі мен орындылығы туралы пікірталастар бар, өйткені ғылымды қажет ететін өнімдер мен қызметтер нарығындағы бәсекелестік жағдайында кәсіпорындардың бәсекелестік артықшылықтарын арттыру үшін қосымша ресурстар қажет. Сондықтан, бар кемшіліктермен зияткерлік меншікке теңдестірілген баға беру негізінде коммерцияландыруды жүргізу қажет [5].

Ұйымның бәсекелестік артықшылығы инновацияларға негізделуі керек. Бүгінгі экономикада жетекші позицияға қол жеткізу және тіпті экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін елімізді жаһандық нарықта уақытша артықшылығын қамтамасыз ете алатын маңызды инновациялық әлеуеті бар стратегиялық өнімдерді шығаратын өңдеуші секторды құру қажет.

Шетелдік тәжірибеге сәйкес инновациялық даму үрдістерін жандандыру нарықтағы инновациялық өнімдерге қажеттіліксіз мүмкін емес, бұл инновациядан инновацияны дамытуға ықпал етеді. Бұл кезеңде зерттеу бөлімдерімен келісімшарттық зерттеулерді әзірлеу қажет. Бұл үшін патенттерді бірлесіп пайдалану, академиялық білім базасына қол жеткізу мәселелері шешілуі қажет. Өздерінің инновациялық әлеуетін пайдалана отырып, ұйымдар дамыған елдерде шығарылған жоғары технологиялық өнімдерді өндіруді меңгеруі тиіс. Осы сатыға табысты қол жеткізген кезде ұйымдар тұрақты инновациялық бәсекелестік артықшылықтарға ие болады және әлемдік экономиканың көшбасшыларымен тең дәрежеде бәсекелесе алады. Бәсекеге қабілеттілікке жетудің өзгертілген тұжырымдамасына сәйкес инновациялық өндірістің дәстүрлі және жаңа схемасы арасындағы айырмашылық анықталды (сурет 1).

Сурет 1 – Инновациялық өндірістің жаңа сызбасы

Ең алдымен, үрдістің нарықтық компоненттерін қалыптастыру қажет, атап айтқанда, инновацияларға деген алғашқы сұраныс, жаңа өнімдерге деген сұранысты қалыптастыру. ХХІ ғасырда ғылыми-техникалық әлеуетті дамыту мәселелері, ғылыми ресурстарды жұмылдыру инновациялық экономика немесе білімге негізделген экономика («жаңа», инновациялық экономиканың негізгі ресурсы) және ғылымды қажет ететін технологияларға көшу тұрғысынан

үлкен маңызға ие болды. Ғылыми әлеуетті дамыту экономикалық өсуде шешуші факторға айналуға. Ғылыми идеяларды коммерцияландыру коммерциялық пайда алу үшін ғылыми зерттеулердің нәтижелерін жаңа өнімдерді өндіру мен маркетингке аудару үрдісін білдіреді. Негізгі және қолданбалы зерттеулер ұйымдардың инновациялық қызметіне әсер етеді. Осыған байланысты іргелі ғылымның жетістіктері мен инновациялық үрдістер арасындағы өзара байланыс қажет [5]. Сондықтан, біздің ойымызша, ғылыми нәтижелерді коммерцияландыруды орынды деп санамастан бұрын, сонымен қатар мемлекет тарапынан осы үрдістерге ең көп көмек көрсетілуін қамтамасыз ету қажет.

Қазір венчурлық және инвестициялық қорлар ұсынатын инновациялық инфрақұрылымның қаржы ресурстарын пайдалану ғылыми саланың экономикалық тәжірибесінде әлі көрсетілмеген. Мәселенің тереңдігін түсіну және ғылыми әзірлемелерді табысты коммерцияландыру жолдарын табу үшін ғылыми сала мен бизнестің, әсер ету дәрежесін анықтау қажет. Бизнестің және ғылымның циклдік өзара іс-қимылын қамтамасыз ететін қаржылық және басқа ресурстардың ағымдық және ықтимал ағындарын көрсететін инновациялық орта аясында ғылыми сала мен бизнестің өзара әрекеттесу үлгісі [5].

Инновациялық ортаны осы сегменттің ағындары ретінде мыналарды ажыратуға болады:

- ♦ ғылыми зерттеулерді мемлекеттік қаржыландыру;
- ♦ инновациялық циклдің барлық сатыларында корпорациялардың, ғылыми-зерттеу институттарының және ұлттық орталықтар қорларының инвестициялары;
- ♦ ғылыми жобаларға қайта инвестицияланатын қызметтен алынған кірістер алу;
- ♦ сондай-ақ венчурлік қорлардың қаражатын пайдалану және инвестицияланған қаражаты білімге негізделген кәсіпорындардың капиталына қатысу үлесі немесе венчурлық компаниялар шығарған заемдар бойынша пайыздар түрінде дивиденд түрінде қайтару мүмкіндігі. Жақыннан зерттеуді талап ететін инновациялық ортаның келесі сегменті – бұл шағын бизнесте инновацияны жаңғырту сегменті [7]. Шағын бизнес үшін ғылыми салада емес, қаржы ағындары мен басқа ресурстардың сәл өзгеше бөлінуі сипатталады.

Инновациялық үрдістің басқару тетігінің өткір мәселесі – макро, мезо- және микро-экономиканы басқару арасындағы өзара байланыс пен өзара әрекеттесудің тиімді тізбегінің болмауы.

Шығыс Қазақстан облысының инновациялық белсенділігін арттыру мақсатында даму институттарының, кәсіпорындардың, ұйымдардың, университеттердің, ғылыми-зерттеу институттарының өкілдері қатысуымен көрмелер, семинарлар, кездесулер үнемі жүргізілуде.

Шығыс Қазақстан облысының негізгі технологиялық жаңалықтары полиметалл кендерін және сирек жер металдарын өндіру, өңдеу және қайта өңдеу, энергияны үнемдеу, машина жасау, радиациялық металлургия, атом өнеркәсібі, радиациялық қалдықтарды көму, ет өнімдерін өңдеуге байланысты.

Инновациялық инфрақұрылымның құрылымына мыналар кіреді:

- 1) «Қазақстан Республикасының Ұлттық ядролық орталығы» АҚ;
- 2) «Алтай» Шығыс Қазақстан аймақтық технологиялық паркі ЖШС;
- 3) «Ядролық технологиялар паркі» АҚ салалық технологиялық паркі;
- 4) тау-кен металлургия жабдығының жобалау бюросы ЖШС;
- 5) «Казгипроцветмет» ЖШС инженерлік компаниясы;
- 6) «Минералды шикізатты кешенді қайта өңдеу жөніндегі ұлттық орталық» РМК филиалы – Металлургия орталығы;
- 7) Шығыс ғылыми зерттеу институты және «Парасат» ұлттық ғылыми-технологиялық холдингінің Геологиялық-экологиялық институты;
- 8) Д. Серікбаев атындағы ШҚМТУ (аймақтық технологияларды коммерцияландыру кеңсесі).

Жоғарғы оқу орындары негізінде ғылыми және инновациялық әлеуетті дамытуды қамтамасыз ету үшін төрт мақсатты ғылыми-техникалық бағдарламалар, соның ішінде Д. Серікбаев атындағы Шығыс Қазақстан мемлекеттік техникалық университеті әзірлеген он серпінді жобалар арқылы жетекші өнеркәсіптік кәсіпорындарымен мүмкін болады: «Казцинк» ЖШС, «Востокцветмет» ЖШС, «КазМинерал» корпорациясы, «Үлбі металлургиялық зауыты» АҚ, «Өскемен титан-магний комбинаты» АҚ, сондай-ақ бірқатар шетелдік серіктестер «Engineering

Dobersek» компаниясы (Германия, Ресей ғылым академиясының Сібір бөлімшесінің Н.А. Чинакал атындағы тау-кен институты (Франция)). Жалпы инвестиция көлемі 7,3 млрд теңгені құрайды.

Осы төрт мақсатты ғылыми-техникалық бағдарламаны іске асыру үшін облыс кәсіпорындарының 10 жобасы қайта өңделіп, екі бөлікке бөлінді: ғылыми және инвестициялық құраушылар.

Д. Серікбаев атындағы ШҚМТУ ғылыми компоненттерден тұратын өтініштері биылғы жылдың наурыз айында Алматы қаласындағы мемлекеттік ғылыми-техникалық сараптамасының Ұлттық орталығында және Ұлттық ғылыми кеңесте «Табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану, шикізат пен өнімдерді қайта өңдеу» басымдығы бойынша мақұлданды.

2017 жылдың 5-ші сәуірінде Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия оң шешім қабылдап, 7 компоненттік жобаны 3 жыл бойы қаржыландырылатын жалпы көлемі 2,7 млрд теңгені бөлді. Жобаның инвестициялық бөлімі бойынша (Технологиялық даму жөніндегі Ұлттық Агенттік» АҚ ҒЗТКЖ нәтижелерін) коммерцияландыруға арналған қаржыландыру гранттар көзі ретінде анықталады. Жобаларды іске асыру, жаңа өндірістік объектілерді құру кезінде – аймақтың экологиялық жағдайын жақсарту, жаңа жұмыс орындарын құру, магниттік-резонанстық томография, медициналық және мұнай-газ өнеркәсібі үшін жоғары технологиялық өнімдерді өндіру бойынша, Шығыс Қазақстанның өнеркәсіптік кәсіпорындардағы ҒЗТКЖ коммерцияландыру нәтижелерінің тәжірибесін алады.

Облыста қолданылған жаңа технологиялар және техника объектілерінің саны келесідей: 2014 жылы – 107, 2015 жылы – 154, 2016 жылы – 208. 2016 жылдың қорытындысы бойынша аймақ инновациялық өнімді шығару көлемінен республика бойынша 8-ші орынды иеленді (2014 жылы – 2-ші орын), өндіріс көлемі 2014 жылмен салыстырғанда 87,7%-ға төмендеді, себебі 2015 жылы «Казцинк» ЖШС – «катодты мыс 70 000 т/ж қуаттылығымен мыс балкыту және мыс радиациясы зауытының құрылысы», «Өскемен ТМК» ЖШС – титан құймалары мен қорытпалары зауыты, «Өскемен құс фабрикасы» АҚ – «жылына етті 20 тоннаға дейін арттыру құс фабрикасы қуатын кеңейту» ірі инновациялық жобаларды іске асыру аяқталуымен байланысты.

Инновациялық инфрақұрылым элементтерінің дамуы мен аймақтың кәсіпорындарының, ғылыми және сервистік ұйымдарының арасындағы байланыстарды нығайтуға қарамастан, инновациялық қызметтің көрсеткіштері көп бағытты үрдіске ие (кесте 1).

Кесте 1 – Аймақтың инновациялық қызмет көрсеткіштері

Көрсеткіштер	Өлшем бірлігі	2015 ж.	2016 ж.	2017 ж.	ҚР/ ШҚО үлесі
Инновациялық белсенді кәсіпорындардың саны	Бірлік	99	157	240	2 585/9,3 %
Облысты инновация белсенділігінің деңгейі	%	5,6	7,6	11,5	8,1 %
Инновациялық өнім көлемі	млрд теңге	109,4	97,8	13,4	377,2/3,5 %
Ғылыми зерттеулер мен жобалаумен айналысатын жұмысшылар саны	адам	2 269	2 377	2303	24 735/9,3 %
Ескертпе – ШҚО әкімінің ресми сайтының мәліметтері негізінде авторлармен құрастырылған.					

Кәсіпорындардың инновациялық белсенділігі жыл сайын өсіп келеді, көрсеткіш орташа республикалық көрсеткіштен 9,3%-дық пунктке жоғары. 2017 жылдың қортындысы бойынша көрсеткіш 11,5%-ды құрады (республика бойынша 8,1%). Облыстың инновациялық белсенді кәсіпорындар саны өсіп 2017 жыл 240 кәсіпорынды құрады. Өңдеу өнеркәсібінде инновациялары бар кәсіпорындар үлесі – 31%, ауылшаруашылығында – 11%, құрылыста – 4% құрайды. Инновациялық белсенді кәсіпорындардың 50,4%-ы Өскемен қаласында, 14,6% – Семейде, 13,7% – Зырян ауданында, 4,6% – Шемонаиха ауданында, Курчатова қаласында – 1,7% және басқа аймақтарда – 15% жұмыс істейді.

Кәсіпорындардың инновациялық белсенділігін арттыру:

- ♦ өндірісті ұйымдастыру мен басқарудағы кәсіпорындарда тиімді инновацияларды әзірлеу мен енгізуді мемлекеттік қолдау;
- ♦ заманауи талаптарға сәйкестікті қамтамасыз ету мақсатында жоғары технологиялық инновациялық өнімдерді өндіру;
- ♦ инновациялық инфрақұрылымды дамытуға мемлекеттік әсер ету.

Коммерцияландыру үрдістерінің тиімділігін бағалау үшін зерттеу циклінің басында капиталдандыру көлеміне материалдық емес активтерді бағалауды ескере отырып, зерттеу циклы аяғында капиталдандыру көлемінің қатынасы ретінде есептелетін капиталдандыру деңгейінің өлшемін ұсынуға болады. Инновациялық ортадағы қаржы ағындары мынадай болуы мүмкін:

- ♦ шағын кәсіпкерлік субъектісі осы қаражаттардың кейбірін инновациялық қызметке қайта инвестициялайтын таза пайда;
- ♦ алынған субсидия және пайдаланылған ресурстар үшін ақы түрінде шағын кәсіпкерлікті дамытуға қатысатын даму институттарына қайтарылатын қаражаттар;
- ♦ инвестициялық қорлардың пайдаланылмаған венчурлық қорлары. Мұндай қорлар инновациялық өнімді құруға қатыспайды және кіріс әкелмейді.

Осылайша, инновациялық бизнестің өсу әлеуеті қолданыстағы арнаулы қаржыландыру тетіктерін тереңірек пайдалануда, сондай-ақ инновациялық кәсіпорынның өзіндік ресурстық базасының өсуімен шоғырланған. Тәжірибе көрсеткендей, Қазақстанда инновациялық ортаны дамыту негізінен нарықтың негізгі қатысушыларына байланысты. Бұл компаниялар өздерінің айналасындағы тығыз іскерлік желілерді (кластер) және компанияның өз қызметінде пайдаланатын инновациялық шешімдерді жасайды және желідегі басқа қатысушыларға да әсер етеді.

Бұл тәжірибе бұрынғы Кеңес одағының көптеген елдерінде байқалады, онда экономика Қазақстанға ұқсас және олардың даму ерекшеліктерінің инновациялық байланыстарының қатаңдық дәрежесін бағалау қиынға соғады [4]. Мұндай желілерді құру инновациялық ортаны жандандыруда бірқатар артықшылықтарға ие:

- ♦ ресурстардың жеткілікті мөлшерде болуы, оның ішінде: қаржылық.

Бұл компанияның өз жұмысының тиімділігін арттыруға бағытталған инновациялық әзірлемелерді қаржыландыруға мүмкіндік береді.

Дамыған елдерде инновациялар өндірісті басқару тиімділігін арттырудың негізі болып табылады. Бұл үрдістердің тиімділігі ҒЗТҚЖ, инновациялық нарық пен қоршаған ортаны дамыту сияқты объективті салалардың өзара әрекеттесуіне байланысты. Инновациялық даму жаңа өндірістерді құруды немесе қолданыстағы өндіріс жүйелерін жаңғыртуды көздейді.

Біздің ойымызша, Қазақстан Республикасының субъектінің инновациялық бизнесін басқарудың ұсынылатын тетігі аймақтың басым мақсаттары мен міндеттерін шешуге, оның бәсекеге қабілеттілігін арттыруға және өңіраралық және халықаралық нарықтарға кіруге ықпал етеді.

Қазіргі жағдайда инновациялық үрдісті басқарудың жаңа тұжырымдамалық үлгісі қажет, ол өз экономикасының бәсекеге қабілеттілігін және тұрақты экономикалық өсуін қамтамасыз ететін негізгі мәселелерді білдіруі керек.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 Мемлекет басшысы Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы. 2017 жылғы 31 қаңтар «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік».

2 2015–2019 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының индустриалды-инновациялық дамудың мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Президентінің 2014 жылғы 1 тамыздағы № 874 Жарлығы.

3 Шығыс Қазақстан облысының аумағын дамытудың 2016–2020 жылдарға арналған бағдарламасы.

4 Исабеков Б.Н., Мухамбетова Л. Инновации и предпринимательство: учеб. пособие. – Алматы: Эверо, 2014. – 220 с.

5 Кенжегузин М.Б., Днишев Ф.М., Альжанова Ф.Г. Наука и инновации в рыночной экономике: мировой опыт и Казахстан: монография. – Алматы: ИЭ МОН РК, 2005. – 254 с.

6 Куттыбаева Р.А. Моделирование устойчивого развития с учетом инновационных процессов // Инновации. – 2009. – № 4. – С. 59–68.

7 Нурланова Н.К., Киреева А.А. Методика оценки экономического и инновационного потенциалов регионов Казахстана. – Алматы: ИЭ КН МОН РК, 2014. – 108 с.

8 Сапарбаева М.М. Особенности развития инновационной деятельности в Казахстане // Научный мир Казахстана. – 2010. – № 4. – С. 244–248.

Аннотация

В статье проведен анализ зарубежной и отечественной литературы, которая затрагивает вопросы изучения механизма управления и их воздействия на инновационные процессы. Авторами выявлены основные проблемы механизма управления инновационными процессами в предпринимательстве, даются рекомендации по управлению инновационным процессом в предпринимательстве региона. В настоящее время большое внимание следует уделить инновационному развитию предприятий. Особенно актуальным является изучение инновационных процессов предпринимательства региона. Для функционирования инновационных процессов требуется создание механизмов контроля. Эти механизмы позволяют компаниям перейти на новый уровень развития: производство конкурентоспособных продуктов и услуг, выход на внешние рынки. Для функционирования инновационных процессов требуется создание механизмов контроля. Эти механизмы позволяют компаниям перейти на новый уровень развития: производство конкурентоспособных продуктов и услуг, выход на внешние рынки. Механизм управления инновационным процессом – это координация форм и методов экономических воздействий для получения желаемых результатов. В работе проведена систематизация основных элементов механизма управления инновационными процессами на основе отечественной и зарубежной литературы. Механизм инновационного менеджмента в предпринимательстве, предлагаемый авторами, способствует решению приоритетных задач и задач региона по росту конкурентоспособности и доступу на межрегиональные и международные рынки.

Ключевые слова: предпринимательство, инновационный процесс, механизм управления, инновационная деятельность, конкурентоспособность, регион.

Abstract

The article analyzes foreign and domestic literature, which deals with the issues of studying the mechanism of management and their impact on innovative processes. The authors have identified the main problems of the mechanism for managing innovation processes in entrepreneurship, give recommendations for managing the innovative process in the entrepreneurship of the region. Currently, much attention should be paid to the innovative development of enterprises. Particularly relevant is the study of innovative processes of business in the region. The functioning of innovative processes requires the creation of control mechanisms. These mechanisms allow companies to move to a new level of development: the production of competitive products and services, access to foreign markets. The functioning of innovative processes requires the creation of control mechanisms. These mechanisms allow companies to move to a new level of development: the production of competitive products and services, access to foreign markets. The mechanism for managing the innovation process is the coordination of forms and methods of economic impacts to obtain the desired results. The work systematizes the main elements of the mechanism for managing innovation processes based on domestic and foreign literature. The mechanism of innovation management in entrepreneurship, proposed by the authors, contributes to the solution of the priority tasks and tasks of the region for increasing competitiveness and access to interregional and international markets.

Key words: entrepreneurship, innovative process, management mechanism, innovative activity, competitiveness, region.